

DESPRE DESTIN

Gabriel Liiceanu (n. 1942) este filozof, eseist, personalitate academică și civică, precum și unul dintre cei mai importanți autori de „literatură personală“ din România de azi. Începând cu *Jurnalul de la Păltiniș*, un bestseller al anilor '80, cărțile sale au constituit repere pentru diferitele variante ale acestui tip de discurs. Din aceeași perioadă datează traducerile din Platon și primele traduceri din Heidegger, la a cărui cunoaștere în România a contribuit esențial. *Tragicul, Cearta cu filozofia, Despre limită, Ușa interzisă, Despre minciună, Despre ură, Despre seducție, Declarație de iubire, Scrisori către fiul meu, Întâlnire cu un necunoscut, Dragul meu turnător, Nebunia de a gândi cu mintea ta, Continentele insomniei, Așteptând o altă omenire, Caiet de ricoșat gânduri, Isus al meu* sunt o parte dintre volumele publicate de-a lungul timpului la Editura Humanitas.

Andrei Pleșu (n. 1948) este scriitor, filozof, eseist, un reper al vieții publice și academice românești. Este director fondator al revistei *Dilema* (ulterior *Dilema veche*), fondator și președinte al Fundației Noua Europă. A debutat cu eseuri de filozofie, istorie și teorie a artei. Fără a abandona discursul filozofic, l-a lărgit spre explorările teologice sau etice (*Minima moralia, Despre îngeri, Despre bucurie în Est și în Vest*). Este o voce inconfundabilă a publicisticii, aplecându-se asupra unor subiecte actuale ale politicii, culturii sau vieții cotidiene. Printre alte titluri se numără: *Jurnalul de la Tescani, Limba păsărilor, Chipuri și măști ale tranziției, Obscenitatea publică, Comedii la porțile Orientului, Despre frumusețea uitată a vieții, Față către față: Întâlniri și portrete, Parabolele lui Iisus: Adevărul ca poveste, Din vorbă-n vorbă, Neliniști vechi și noi, Despre inimă și alte eseuri.*

GABRIEL LIICEANU ANDREI PLEȘU

DESPRE DESTIN

Un dialog (teoretic și confesiv) despre
cea mai dificilă temă a muritorilor

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Cuprins

Notă asupra ediției 5

I. ZECE SCRISORI DESPRE DESTIN

Prima scrisoare

(Gabriel Liiceanu către Andrei Pleșu) 9

Destine păltinișene: semizei? sau cai de curse? – Nevroza Operei: „Care îți e Ideea?“ – Revolta învățăcelului: „Vreau un *legato* al gândului cu viața mea, nu al gândurilor între ele“ – Crepusculul vieții: o haltă în preajma destinului – Portrete de personaje înainte de intrarea în dialog – O *teorie* a destinului? Sau doar o cădere pe gânduri? – În căutarea unei ipoteze „Pleșu–Liiceanu“ – Un turnir cavaleresc

A doua scrisoare

(Andrei Pleșu către Gabriel Liiceanu) 24

Un apetit precoce, încă din facultate, pentru „categoriile vieții“ – Pe drumul eminescian al unei *estetici a*

vieții – O propunere de reorientare a cercetării estetice – Primul pas al destinului propriu?

A treia scrisoare

(Gabriel Liiceanu către Andrei Pleșu) 29

Cine oare n-a auzit bătaia destinului la poarta vieții sale? – Ca și tragicul, destinul e un „concept măreț“ – Versantul *mitologic* al destinului – Instanțele care îți fac destinul: de la Moire, trecând prin Parce și până la *Rota Fortunae* – Tema Alesului – Țesături, armonii, verticale și orizontale – Dar supranaturalul nu e investigabil! – „Sper să nu te superi dacă, din când în când, am să-ți mai bag câte un băț prin gardul transcendenței“

A patra scrisoare

(Andrei Pleșu către Gabriel Liiceanu) 40

Trufia de a face conjecturi despre „dincolo“ – Despre refugiul în transcendental – Desolemnizarea destinului – O metaforă de bucătărie: „a găti“ diferite vieți cu aceleași ingrediente – O excursie în Orient pe tema destinului: timp și soartă – *Karma*: trăim pentru a sfârși în afara timpului – Evoluție în timp și ieșire din timp – Reîncarnări? – Nici pura fatalitate, nici hazardul pur. Omul își desenează singur biografia – Câteva „farse destinate“ – „Când transcendența o să-și bage și ea bățul prin gardul imanenței tale!“

A cincea scrisoare

(Gabriel Liiceanu către Andrei Pleșu) 54

Făt-Frumos pe teritoriul morții – Întrebări pe care nu putem să nu le punem, deși nu există răspuns la ele – Despre supra-încărcarea transcendentului: măgarul

cosmic căruia-i punem în spinare toți desagi imaginației noastre – Rătăciți printre Idei – Devenim cu atât mai limbuți, cu cât ne referim la lucruri despre care nu știm nimic – Baclavale și parfumuri orientale – Destinul destinează. Destinul și impersonalul pronominal *Es* – „Hotărârea autentică“ și alegerea eroului

A șasea scrisoare

(Andrei Pleșu către Gabriel Liiceanu). 70

Imaginal și imaginar – Să ne întoarcem puțin la reîncarnare – De la condamnarea reîncarnării ca erezie la acceptarea ei extatică – Potrivit reîncarnării, în prezent ar fi trebuit să fim o populație de îngerii. Ceea ce nu pare a se confirma... – Puțin mai multă îngăduință pentru „erezii“ – Când erezia e o interogație de bună credință, o formă de curaj intelectual și de neliniște existențială

A șaptea scrisoare

(Gabriel Liiceanu către Andrei Pleșu). 78

Oare noi doi am avut un destin? – Zeii ne pun să alegem. Mitul lui Er din *Republica* lui Platon – „Vina e a celui care alege, zeul este nevinovat“ – Cum mi-am ales eroii? – „Când Noica «ne-a cununat», tu nu mai erai de mult, cultural vorbind, fecioară“ – Povestea unor pelerinaje la curțile spiritului

A opta scrisoare

(Andrei Pleșu către Gabriel Liiceanu). 86

Deosebirea dintre a căuta un *adevăr* și a căuta un *sens* – Pelerinaje la curțile spiritului – Trei mijocitoare ale destinului meu: Floriana Avramescu, Georgine Dobroszemy, Gabriela Blebea – Părintele Marcel

Avramescu. De la iudaism la guénonism și creștinism – „Deschiderea centrată“ a părintelui André Scrima – Benedict Ghiuș – Un popas în antropozofie. Rudolf Steiner – Mai mult decât profesorul de istoria artei: Ion Frunzetti, teozofie și astrologie

A noua scrisoare

(*Gabriel Liiceanu către Andrei Pleșu*) 98

„Relocarea“ lui Dumnezeu – Eminența lui „dincoace“ față de „dincolo“ – Propunere de eliminare a denumirii „transcendental“ din vocabularul nostru și a transcendentului de pe piața ideilor – Infinitul lăuntric – „Am o veste bună pentru tine: *Dumnezeu există!*“ – Judecata de Apoi are loc în noi – Creierul e adevăratul „rug aprins“ de pe Horeb – Spațialul e incompatibil cu spiritualitatea – Nu e nici o rușine să tragi cu ochiul la neuroștiințe – Lăuntricul Sfântului Augustin – Dacă e vorba de destin, noi nu suntem *decât libertate* – Când îți dai un destin, Dumnezeu nu lânchezește în tine – A-ți lua viața în primire – Cui ne rugăm?

A zecea scrisoare

(*Andrei Pleșu către Gabriel Liiceanu*) 129

„Relocându-l“ pe Dumnezeu, ai coborât *sublimitatea* în *abisalitate* – Despre nesuferitele trei categorii ale celor care știu – Drumul optim e cel care valorifică ignoranța (*agnosía*) – Mă situez în afara orgoliului de a ști – Pe mine mă îmbogățește *calea*, nu găsierea, „căutarea de negăsire“, cum traducea Noica „dorul“ german (*Sehnsucht*) – Ce-ar rezulta din toate astea despre destin?

II. RESTITUIRI

Andrei Pleșu, *Paisprezece însemnări despre destin*

La început a fost sfârșitul... ..	147
Destin. Aventurile unui concept	152
Notă despre destin și feminitate.	156
Însemnări despre destin	159
Sensul vieții	164
A-ți da un sens?	167
Drumul spre sine	172
Destinul ca „necesitate narativă“	176
Destinul ca țesătură	180
Situații „destinale“?	184
O piatră de poticnire pe tema libertății	188
Tot despre „poticniri“ și libertate.	193
Cât de liberi putem fi.	198
Despre coincidențe. Câteva mirări la îndemână.	202

O completare binevenită:

Floriana Avramescu, <i>Tata</i>	206
---	-----

<i>Bibliografie</i>	215
-------------------------------	-----

Notă asupra ediției

Dialogul epistolar pe tema destinului, care constituie prima parte a cărții, conține zece scrisori schimbate între Gabriel Liiceanu și Andrei Pleșu pe parcursul lunilor iulie–septembrie 2020. Tema destinului a suscitat însă interesul celor doi autori cu mult înainte de a fi apărut proiectul actualului dialog. În cartea *Minima moralia* (1988) a lui Andrei Pleșu, un capitol este intitulat „Judecata morală și problema destinului“. În *Despre limită* (1994) a lui Gabriel Liiceanu există patru capitole dedicate temei destinului: „Nehotărârea și absența de destin“, „Despre destin. Secvența «de depășit–de atins»“, „Maladiile de destin. Lenea, ratarea și bovarismul“ și „Legea, frica de destin și destinul colectiv“. Aceste referințe îi au în vedere pe cititorii care ar fi interesați să compare actualul dialog epistolar cu mai vechile meditații exersate pe aceeași temă de cei doi autori.

A doua parte a cărții, intitulată *Restituiri*, conține, sub titlul *Paisprezece însemnări despre destin*, textele pe tema destinului publicate de Andrei Pleșu între anii 2016 și 2018 în *Dilema veche*.

Cu gândul la proiectul unui volum dedicat destinului pe care autorul îl considera „final“, Andrei Pleșu a adunat în ultimii ani o *Bibliografie* masivă a temei destinului. Ea poate fi parcursă, de către cei doritori să se familiarizeze cu amplitudinea subiectului, în încheierea cărții.

I. ZECE SCRISORI
DESPRE DESTIN

PRIMA SCRISOARE

Gabriel Liiceanu către Andrei Pleșu

Destine pălânișene: semizei? sau cai de curse? – Nevroza Operei: „Care îți e Ideea?“ – Revolta învățăcelului: „Vreau un *legato* al gândului cu viața mea, nu al gândurilor între ele“ – Crepusculul vieții: o haltă în preajma destinului – Portrete de personaje înainte de intrarea în dialog – O *teorie* a destinului? Sau doar o cădere pe gânduri? – În căutarea unei ipoteze „Pleșu–Liiceanu“ – Un turnir cavaleresc

Dragă prietene,

Nu mai știi a cui a fost ideea de a face un dialog epistolar despre destin. Tema fusese a ta într-un capitol din *Minima moralia*. Capitolul, al șaselea dacă nu mă înșel, se numea „Judecata morală și problema destinului“. Fusese cândva și tema mea în câteva capitole din *Despre limită*. Apoi, în urmă cu câțiva ani, ai început să strângi o impresionantă bibliografie și ai publicat în *Dilema veche*, anunțându-mă că intenționezi ca „ultima“ ta carte să fie una dedicată destinului, câteva texte care o prevesteau.

Nu făceai, alegând destinul ca temă crepusculară a scrisului tău, decât să rămâi la gândul pe care, într-o pornire polemică intempestivă, într-o bună zi din 1980, i l-ai mărturisit lui Noica. Aveai 32 de ani. Pe mine, trăind pe-atunci într-o supunere a

uceniciei pe deplin asumată, vorbele tale m-au luat pe nepregătite. Le mai ții minte?

Anii Păltinișului, fără ca pe atunci să fim neapărat conștienți de asta, evoluau pe un fundal pe care astăzi l-aș numi unul de „nevroză“ culturală. Cu Noica, deși era blândețea întruchipată, nu se prea glumea. Ca „unic monarh al imperiului filozofic“ – cum îl va numi Mariana Șora în *Epistolar* –, care folosea „arme de pisică blândă cu gheare de leu“, Noica ne dedicase unor „destine de semizeu“ care aveau, desigur, exigențele lor. Asta când nu ne visa, îți amintești pesemne, „cai de curse“. Ambele fantasmă mă fascinau. Mă sculam uneori dimineța la Păltiniș neștiind pentru care destin era preferabil să mă hotărâsc. Semizeu? Sau cal de curse? La primul mă atrăgea solemnitatea. La cel de-al doilea ideea de performanță, de *ágon*, de înfruntare și luptă. Oricum, Noica nu părea dispus să-și piardă timpul cu niște muritori de rând. Drept care, „Opera“ filozofică pentru care ne programase (printr-o „blândă siluire a minților“ – citez tot din apriga scrisoare a Marianeii Șora), luându-ne într-un cantonament alpin, trebuia să împlinească două condiții majore.

Prima. „Opera“ avea să crească din rădăcina unică a unei mărețe Idei menite să explice sau să ordoneze într-un chip original lumea, așa cum se mai întâmplase în câteva rânduri în istoria gândirii europene. Ideea lui Platon era cea a participării

(*metéchein*) oricărei ființe concrete la arhetipul său ideal, la *Idéa* însăși (sau la *eídos*). Aristotel nu avea o Idee, ci o grămadă. Când a atacat lumea cu ele, a pus-o în ordine pentru mai bine de o mie de ani. Iată: Ideea deosebirii dintre *dýnamis* și *enérgeia* (dintre potență și act), Ideea celor patru tipuri de cauze (formală, materială, eficientă și finală), Ideea că orice ființare își poartă în ea propriul scop, Ideea temeiului, a „substratului“ (*hypokéimenon*) fiecărei ființe, Ideea substanței (*ousía*) și a celorlalte nouă categorii, Ideea „primului motor“, Ideea generației spontanee etc. etc. Ideea lui Descartes era cea a *ego*-ului cogitativ ca reper ontologic nedezmințit. Ideea lui Kant era a transcendentalului, a operatorilor lui „dincoace“. Ideea lui Hegel era cea a traversării realului și istoriei de către Spiritul Lumii care se lansase în marșul glorios al regăsirii de sine. Ideea lui Husserl era cea a intenționalității. Ideea lui Heidegger era cea a *Dasein*-ului care locuia în „casa limbii“. Iar Ideea lui Noica era de fapt un hexagon de idei, din care menționez doar devenirea într-o ființă vs devenirea într-o devenire și faimosul model ontologic individual–determinații–general (IDG).

Îți dai seama ce cruzime, Andrei dragă, să pui doi tinerei abia ieșiți de pe băncile facultăților comuniste să se alinieze la galeria marilor gânditori ai lumii (lucru perfect coerent, de altfel, dacă te gândești că ni se hărăzise un destin de semizee, iar semizeii par că se pot naște chiar și din cenușa unei

societăți!) și să iasă la rampă cu „Idea“ lor? „Care îți e Ideea?“ era întrebarea care se abătea de vreo două ori pe an asupra capetelor noastre de ucenici netrebnici, făcându-ne să tremurăm și să ne bănuim, neștiind ce să răspundem, de impotență speculativă. Așteptam „Idea“ (dar cum și de unde urma ea să vină?) cu înfrigurarea cu care așteaptă un drept-credincios mântuirea. Dacă nu găseam „Idea“? Dacă nu ne vizita? Urma, neîndoielnic, să murim nemântuiți cultural, chemați la Judecata de Apoi de Dumnezeuzeul culturii și azvârliți în iadul gânditorilor ratați care trecuseră prin viață fără „Idee“! Ideea „peratologiei“, a unei teorii a limitei confruntate cu o ființă conștientă finită, a peratologiei, deci, ca nume trufaș al unei hermeneutici universale (să le dea Dumnezeu sănătate vechilor greci că au inventat cuvântul *péras*, „limită“!) mi-a apărut la capătul unui căznit și teribil scrâșnet al minții, născut din dorința de a evita tragedia plecării lui Noica de lângă mine (și din căința care avea să mă-nsoțească pentru restul vieții) fără să-mi fi aflat *Ideea*. Nu, nu puteam, la rândul meu, să ies atât de nevrednic și netrebnic din viață! Parcă Nietzsche spusese, bătându-și joc de moda sistemelor care bântuia cultura germană, că, în secolul al XIX-lea, un tânăr german nu prea avea șanse să întemeieze un cămin înainte de a fi produs un sistem filozofic la cheie. Noroc că amândoi eram deja însurați când am încăput pe mâna lui Noica!